

HISTORIA 1A1

MICHAEL ENGSTRÖM

LARS HAMMARÉN

JULIA LINDHOLM

CAPENSIS FÖRLAG AB

INNEHÅLL

DEN EUROPEISKA EPOK- INDELNINGEN TILL OMKRING 1800	7	Afrika utom Egypten	47
Epok - ett historiskt tidsbegrepp	8	Latinamerika	48
FÖRHISTORISK TID OCH FORNTID	10	Nordamerika och Oceanien	49
ANTIKEN 750 F.V.T - 476 E.V.T.	14	EPOKER I SVERIGE FRAM TILL 1772	50
Antikens Grekland	15	Sverige befolkas	51
Det antika Greklands betydelse för vår tid	16	Stenåldern 11000-1800 f.v.t.	52
Romariket	18	Bronsåldern 1800-500 f.v.t.	53
Romarikets betydelse för vår tid	20	Järnåldern 500 f.v.t-1050 e.v.t.	54
MEDELTIDEN 476 - 1500	22	Vikingatiden 800-1050	56
RENÄSSANSEN CIRKA 1500 - 1650	26	Medeltiden 1050-1520	58
Aristoteles världsbild gäller i 2000 år	27	Äldre vasatid 1521-1611	62
Den vetenskapliga revolutionen - 1500-1600-talen	28	Stormaktstiden 1611-1718	63
Upptäcktsresor med båt från 1487 och framåt	29	Frihetstiden 1719-1772	66
Reformationen	30	1800- OCH 1900-TALEN	67
Effektivare jordbruk stärker statsmakten	31	DEN INDUSTRIELLA REVOLUTIONEN	68
Handelskapitalism och merkantilism	32	Den industriella revolutionen i Storbritannien	69
Trettioåriga kriget 1618-1648	33	Industrialiseringstakten ökar	70
Krig och absolutism i Europa	34	Stora samhällsförändringar	71
Handel och kolonialism	35	Konsekvenser av den industriella revolutionen	72
UPPLYSNINGSTIDEN - FRÅN SENT 1600-TAL TILL OCH MED 1700-TALET	38	POLITISKA IDEOLOGIER	74
Slaveri	40	Nya samhällsklasser 1750-1900	76
Amerikanska revolutionen - andra halvan av 1700-talet	41	Kamp och krig	77
Franska revolutionen 1789-1799	42	KOLONIALISM OCH IMPERIALISM	78
Från mänskliga rättigheter till skräckvälde	43	Orsaker till kolonialismen och imperialismen	79
EPOKER I ANDRA KULTURSFÄRER	44	Kolonialismen i Afrika	80
Sydvästra Asien och Egypten	45	Kolonialismen i Asien och Australien	82
(Mellanöstern)	45	Motstånd	84
Indien och Kina	46	FÖRSTA VÄRLDSKRIGET 1914-1918	86
		Andra sidor av kriget	92
		Konsekvenser av första världskriget	94

MELLANKRIGSTIDEN 1919-1939	96	KRITISK GRANSKNING AV KÄLLMATERIAL	155
NATIONALISM, DEMOKRATI OCH DIKTATUR	100	Historiskt källmaterial	156
Nationalismens två ansikten	101	Källkritik	158
Fascistisk diktatur i Italien	102	Digitalt källmaterial	160
Militärdiktaturer	103		
Nazistisk diktatur i Tyskland	104		
Kommunistisk diktatur i Ryssland	106		
Demokrati, diktatur och nationalism idag	108		
ANDRA VÄRLDSKRIGET 1939-1945	110	HISTORISKT KÄLLMATERIAL	161
Andra sidor av kriget	118	Hammurabis lagar - Babylon	162
		Manus lagar - Indien	163
FÖRTRYCK, FÖRDRIVNINGAR OCH FOLKMORD	120	Barn i antikens Grekland	164
Historiska folkmord	121	Grundlagen Kurukan Fuga - Maliriket	166
Folkmord och fördrivningar på 1900-talet	122	Luthers 95 teser	167
Gulag 1923-1960	124	Olympe de Gouges - mänskliga rättigheter	168
Förintelsen 1939-1945	126	Mary Wollstonecraft - feminist	169
EFTERKRIGSTIDEN 1945-	132	Edward Jenner - världens första vaccin	170
Konflikten mellan supermakterna		Harriet Ann Jacobs - kampen mot slaveriet	172
trappas upp	133	Ho Chi Minh - kolonialism, Vietnam	173
Kalla krigets konflikter	134	Jevgenia Ginzburg - totalitär diktatur, Sovjetunionen	174
Ett förändrat Östeuropa	138	Syskonen Scholl - totalitär diktatur, Tyskland	175
Nya maktförhållanden i världen	139	Rosa Parks - segregation, USA	176
INTERNATIONELLA SAMARBETEN	140	FLER ORD OCH BEGREPP	177
EU	142	INSTUDERINGSFRÅGOR	181
RESURSFÖRDELNING	144	REGISTER	195
AKTUELLA KONFLIKTER OCH SAMARBETEN	147	PERSONREGISTER	198
HISTORIEBRUK OCH NATIONELLA IDENTITETER	148	VÄRLDSKARTA	200
Historiebruk inom nationer	150	BILDFÖRTECKNING	202
AKTUELLA KONFLIKTER MED HISTORISKA PERSPEKTIV	152		

EPOK

- ETT HISTORISKT TIDSBEGREPP

De som forskar i historia, det vill säga historiker och arkeologer, delar in historien i olika tidsperioder som kallas epoker. Längden på en epok kan vara allt från några år till flera årtusenden.

Epoker är ett sätt att ordna historien för att sätta händelser, förändringar och personer i ett sammanhang. Tiden under vilken en epok pågår kännetecknas av något. När en epok infaller varierar beroende på vilken del av världen som studeras.

Epoker börjar och slutar vid viktiga förändringar. En förändring kan ta lång tid och därför är tidpunkterna för epokenas början och slut sällan exakta.

Tre epoker utifrån försörjning

Ett sätt att dela in historien är efter hur tidiga

människoarter och till en början även den moderna människan (*Homo sapiens*) försörjde sig. Från början levde de som jägare och samlare. De senaste 40 000 åren har *Homo sapiens* varit den enda existerande människoarten på jorden.

De första jordbrukssamhällena uppstod i Mellanöstern cirka 10 000 f.v.t. och det första industrisamhället växte fram på 1700-talet i Storbritannien.

Tre epoker utifrån vilket material som används

Det går också att dela in historien efter vilka material som använts. Från början (stenåldern) var sten ett viktigt material för att tillverka redskap. I Mesopotamien började brons (bronsåldern) användas ungefär 3300 f.v.t. och senare även järn (järnåldern) omkring 1400 f.v.t.

TRE EPOKER UTIFRÅN FÖRSÖRJNING

JÄGAR- OCH SAMLARSAMHÄLLEN	JORDBRUKSSAMHÄLLEN	INDUSTRISAMHÄLLEN
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika	10 000 f.v.t. Mellanöstern 6 000 f.v.t. Sydeuropa 4 000 f.v.t. Sverige	Sent 1700-tal e.v.t. Storbritannien 1850-talet e.v.t. Sverige

TRE EPOKER UTIFRÅN VILKET MATERIAL SOM ANVÄNDS

STENÅLDERN	BRONSÅLDERN	JÄRNÅLDERN
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika	Mitten av 3000 f.v.t. Mesopotamien och Grekland 1800 f.v.t. Sverige	1400 f.v.t. Mesopotamien 1100 f.v.t. Grekland 500 f.v.t. Sverige

TRE EPOKER UTIFRÅN FÖREKOMSTEN AV SKRIFTLIGA KÄLLOR

FÖRHISTORISK TID	TIDIG-HISTORISK TID	HISTORISK TID
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika Cirka 800 000 år sedan i Europa Cirka 50 000 år sedan i Australien	3200 f.v.t. Mesopotamien 3150 f.v.t. Egypten 800 e.v.t. Norden	Nutid

Tre epoker efter förekomsten av skriftliga källor Ytterligare ett sätt att grovt dela in historien är i förhistorisk och historisk tid. Med förhistorisk tid menas den långa tid då det fanns olika människoarter, men som det saknas skriftliga källor från.

Ett områdes historiska tid börjar med det skrivna språket, det vill säga från när det finns skriftliga källor. De äldsta skriftliga källorna som har hittats är från Mesopotamien omkring 3200 f.v.t. och 3150 f.v.t. från Egypten. I Indien finns fynd av skriftspråk från cirka 2500 f.v.t. och i Kina cirka 1600 f.v.t.

Om de skriftliga källorna för en epok är för bristfälliga för att ge underlag för en sammanhängande historieskrivning kallas den för en tidighistorisk epok. Två exempel på tidighistoriska epoker är från Mesopotamien med början 3200 f.v.t. och vikingatiden som började 800 e.v.t. i Sverige. Från vikingatiden finns det runor som berättar en del om livet då, men långt ifrån allt.

Den europeiska epokindelningen

Den här läroboken är skriven utifrån epokindelningen som gäller för kursplanen i *Historia 1a1*. Indelningen är olika för Syd- och Nordeuropa.

Forntiden Epoken omfattar hela den långa förhistoriska tiden samt tidighistorisk tid. I Sydeuropa är det forntid till dess att skriftliga källor blir allt fler under den grekisk-romerska antiken. I svensk historia, där antiken inte finns som epok,

ᚱᚢᚷᚰᚱᚱ *†|†† †ᚷᚱᚱᚱ
fubork hnias tbmlr

Alfabetet med 16 runor, den yngre futharken, började användas under vikingatiden i Norden.

pågår forntiden ända till vikingatidens slut 1050 e.v.t.

Antiken Tiden för antiken, egentligen den grekisk-romerska antiken, brukar anges till 750 f.v.t.-500 e.v.t. Antiken finns bara som epok i Sydeuropa och kring Medelhavet. De skriftliga källorna fram till 500 f.v.t. är dock mycket bristfälliga. Därför kan de första 250 åren ses som en tidighistorisk tid och hör därmed till forntiden.

Medeltiden 500-1500 I Syd- och Västeuropa pågår medeltiden under åren 500-1500. Den delas i sin tur in i tidig-, hög- och senmedeltid. I Sverige börjar medeltiden omkring 1050, det vill säga direkt efter forntidens och vikingatidens slut.

Tidigmodern tid (1500-1800) Tidigmodern tid brukar även delas upp i renässansen (1500-1650) och upplysningstiden (sent 1600-tal-1800). Från 1500-talet gäller samma epokindelning i Norden som i resten av Europa.

Modern (eller senmodern) tid (1800-idag) Den moderna tiden kan till exempel delas in i det långa artonhundratalet (1789-1914), världskrigens tid (1914-1945) och efterkrigstiden (1945-).

EUROPEISK EPOKINDELNING (EJ NORDEN)

FORNTIDEN	ANTIKEN	MEDELTIDEN	TIDIGMODERN TID	MODERN TID
Cirka 800 000 år sedan	750 f.v.t.	500 e.v.t.	1500	1800
		Äldre medeltid Högmedeltid Senmedeltid	Renässansen Upplysningstiden	Långa artonhundratalet Världskrigens tid Efterkrigstiden
				Nutid

ANTIKEN

750 F.V.T. - 476 E.V.T.

Världens bäst bevarade amfiteater finns i Pula, Kroatien. Den byggdes av romarna för ungefär 2 000 år sedan.

Antik betyder gammal eller forntida. Begreppet började användas på 1700-talet och syftade då på det antika Grekland, cirka 750-31 f.v.t., och romarriket, cirka 700 f.v.t.-476 e.v.t. De här två epokerna kallas tillsammans den grekisk-romerska antiken.

När och var började antiken?

Antiken är namnet på en historisk epok. Vanligen ingår endast det antika Grekland och romarriket.

Forskning kring andra kulturer i medelhavsområdet, till exempel civilisationerna i Mesopotamien och Egypten, har bidragit till större kunskaper om deras betydelse för den grekisk-romerska antiken. Ibland kan därför även de tidiga civilisationerna i Mesopotamien och Egypten ingå i antiken. Civilisationerna i Mesopotamien (sumerer och babylonier) och Egypten kallas då orientaliska antiken och börjar kring 3 200 f.v.t.

Det antika Grekland

Antikens Grekland, cirka 750-31 f.v.t., delas in i tre tidsperioder.

- Arkaisk, 750-480 f.v.t.
- Klassisk, 480-330 f.v.t.
- Hellenistisk, 330-31 f.v.t.

Romarriket

Romarriket, cirka 700 f.v.t.-476 e.v.t., delas också in i tre tidsperioder.

- Kungatiden, 700-510 f.v.t.
- Romerska republiken, 509-31 f.v.t.
- Kejsartiden, 31 f.v.t.-476 e.v.t.

Romarna - grekernas efterträdare

Under romerska republiken, 509-31 f.v.t., började romarna gradvis ta över det antika Grekland. Under kejsartiden, 31 f.v.t.-476 e.v.t., ingick hela det grekiska området i romarriket.

ANTIKENS GREKLAND

Det antika Greklands kärnområde utgjordes av det grekiska fastlandet och Jonien (idag Turkiets västkust) samt öarna i havet där emellan. Grekerna utvandrade till nya platser. Kärnområdet och de nya platserna utgjorde den grekiska världen.

Det arkaiska Grekland 750 - 480 f.v.t.

Det antika Grekland var inget enat rike. Genom utvandring från Grekland växte stadsstater fram längs Medelhavets och Svarta havets kuster.

Viktiga orsaker till den grekiska utvandringen var sökandet efter odlingsbar mark, metallfyndigheter och en förbättrad handel. Varje stadsstat hade sina egna lagar och en egen folkförsamling där besluten fattades. I början av den arkaiska tidsperioden infördes det grekiska alfabetet.

Det klassiska Grekland 480 - 330 f.v.t.

480 f.v.t. segrade grekerna i ett krig mot perserriket. Därefter växte stadsstaten Athens makt och inflytande.

Sparta var den andra stora stadsstaten i det antika

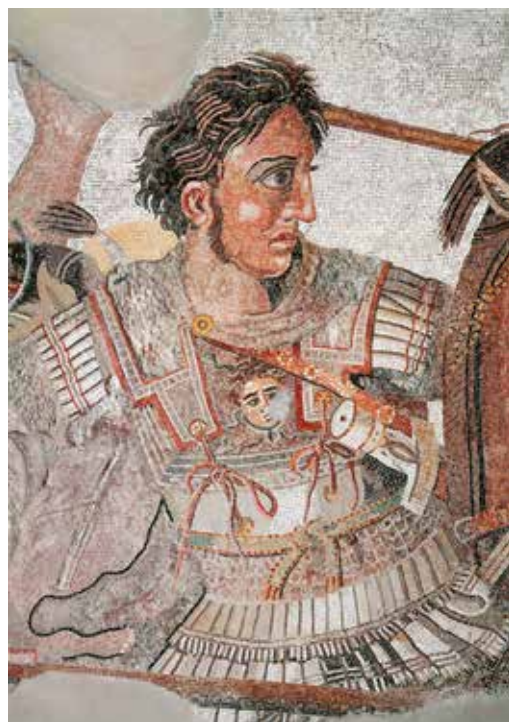
Det grekiska kärnområdet utgjordes av det grekiska fastlandet, öarna och Jonien. Karta från 1799.

Grekland. Misstänksamheten mellan de båda stadsstaterna växte och flera krig bröt ut mellan dem.

336 f.v.t. blev Alexander den store från Makedonien i norra Grekland kung. Under de 13 år som han styrde riket erövrade den grekiska armén Egypten, Mindre Asien (dagens Turkiet) och perserriket (nuvarande Irak och Iran).

Den hellenistiska perioden 330 - 31 f.v.t.

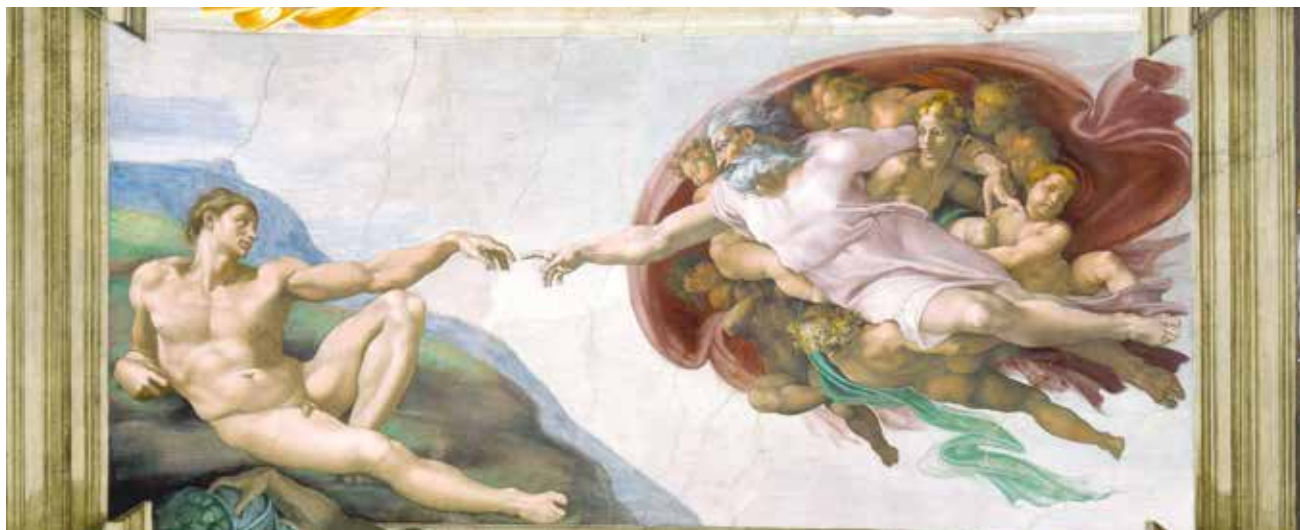
Alexander den store dog 323 f.v.t. Under den hellenistiska perioden spred sig den grekiska kulturen över stora områden. Runt Medelhavet fungerade det grekiska språket som engelskan gör för oss idag. De hellenistiska områdena erövrades senare av romarna.

Alexander den store. Romersk mosaik från Pompeji, 310 f.v.t.

RENÄSSANSEN

CIRKA 1500 - 1650

"Adams skapelse" (Michelangelo 1508-1511).

Den historiska epoken renässansen börjar ungefär runt 1500 och fortsätter en bit in på 1600-talet. Renässans kommer från franskans ord för pånyttfödelse.

Personer som studerar konst och litteratur kallas humanister. Under renässansen betonade humanisterna människans frihet, värde och förnuft samt möjligheter att utvecklas. Humanisterna såg samma intresse för människan i den grekisk-romerska antiken. De ville därför att antikens ideal skulle födas på nytt. Konstnärer, skulptörer och arkitekter inspirerades av antiken.

Varför heter det medeltid?

Under 1400-talet menade humanister i Italien att den tusen år långa perioden mellan antiken och deras egen tid var en ointressant period. Enligt de-

ras mening var det en period av förfall, barbari och vidskeplighet. De gav därför perioden mellan antiken och den nya tiden namnet medeltid (mellan-tid).

Stora förändringsprocesser

Under renässansen inleddes stora förändringsprocesser även om de flesta människor fortsatte försörja sig som bönder precis som de hade gjort under medeltiden. Flera upptäcktsresor genomfördes till både Asien, Afrika och Amerika.

Världshandeln påbörjades, vetenskapen utvecklades och en ny världsbild växte fram. Kyrkan i Västeuropa splittrades och statsmakten stärktes. Boktryckarkonsten innebar att böcker kunde tryckas i stället för att skrivas av för hand.

ARISTOTELES VÄRLDSBILD GÄLLER I ÖVER 2000 ÅR

En världsbild beskriver hur vi uppfattar världsalltet och vilken roll människan har i det. Den handlar till exempel om synen på vetenskap, religion och vad vi vet om olika platser i världen.

Alla människor har inte samma världsbild. Människors världsbild kan förändras då vetenskapen utvecklas, religioner sprids och nya områden upptäcks.

Aristoteles geocentriska världsbild - 350 f.v.t.

Tidiga världsbilder var geocentriska, de hade jorden i centrum. Än idag talar vi om solen som går upp på morgonen, precis som om solen faktiskt skulle röra sig runt jorden.

År 350 f.v.t menade den grekiske filosofen Aristoteles att jorden var ett runt klot. Han ansåg dessutom att jorden var universums medelpunkt och att solen och stjärnorna snurrade runt jorden.

Kyrkan bestämmer världsbilden

I det kristna Europa bestämde kyrkan vilken världsbild folket skulle ha. Det var farligt att säga att kyrkan hade fel. Personer som gjorde det riskerade att straffas.

En del av kyrkans världsbild var att jorden, precis som Aristoteles hade sagt, fanns i mitten av universum och att solen snurrade runt jorden.

Tekniska uppfinningar

Viktiga tekniska uppfinningar under senmedeltiden möjliggjorde vetenskapliga framsteg under renässansen. När vetenskapsmän och upptäcktsresande började använda tekniken kunde den gällande världsbilden ifrågasättas.

Glasögon tillverkare lade grunden för astronomernas utveckling av teleskopet. Navigationsinstrument som astrolabiet och en mer utvecklad kompass behövdes för de geografiska upptäckterna. Boktryckarkonsten gav de vetenskapliga framstegen stor spridning.

Aristoteles 384–322 f.v.t.

Amerigo Vesputti (1454–1512) med ett astrolabium.

AMERIKANSKA REVOLUTIONEN - ANDRA HALVAN AV 1700-TALET

Snabba och stora förändringar i samhället, till exempel självständighetskrig och frihetskrig, kallas revolutioner. En revolution innebär ofta att makt-havare avsätts, vanligen genom protester och våld.

I det blivande USA fanns det 13 brittiska kolonier. Där bodde människor som hade utvandrat från främst Storbritannien, men även från Frankrike. De som hade utvandrat kallades kolonister.

Storbritannien ville höja skatten för kolonisterna, men det accepterade de inte. Protesterna mot Storbritannien trappades upp i mitten av 1700-talet och inledde den amerikanska revolutionen.

Amerikanska frihetskriget 1775 - 1783

Motsättningarna mellan Storbritannien och kolonisterna ledde till ett krig som har fått namnet amerikanska frihetskriget. Kolonisterna förklarade sig självständiga från Storbritannien den 4 juli 1776. Kolonisterna fick under kriget bland annat stöd av Frankrike. Kolonisterna vann kriget 1783 och USA erkändes som ett eget land.

Maktindelning och demokrati för ett fåtal

I det nya landet USA infördes en maktindelning mellan den verkställande makten som genomför besluten, den lagstiftande makten som stiftar lagarna och den dömande makten som dömer enligt landets lagar. De tre delarna skulle dessutom kontrollera varandra för att förhindra maktmissbruk.

Religionsfrihet, yttrande- och tryckfrihet, rösträtt, rätt till rättvis rättegång och rätt att bära vapen infördes. Demokratin och de nya fri- och rättigheterna gällde dock endast de vita männen. Urfolken och alla kvinnor uteslöts helt och hållet.

Amerikanska revolutionärer river ner en staty av den engelske kungen. Statyn smältes sedan ner och blev till vapen. USA, 1776.

USA inspirerade andra

Det var en oerhörd nyhet att det nya landet USA varken hade monark eller adel. De röstberättigade valde i stället en president som landets ledare. Flera länder har kopierat det amerikanska sättet att dela upp makten.

Den amerikanska revolutionen inspirerade även andra att göra revolution. Fransmännen som hade hjälpt kolonisterna i det amerikanska frihetskriget kom hem till Frankrike med tankar om revolution.

FRANSKA REVOLUTIONEN 1789-1799

I Frankrike ledde dåliga skördar 1787 och 1788 till matbrist. Matpriserna steg och de fattiga hade knappt råd att äta. Bönderna led redan av höga skatter och var dessutom tvungna att arbeta gratis åt adeln, till exempel med att bygga vägar.

Staten hade stora skulder på grund av flera krig och hovets lyxliv. Varken kung Ludvig XVI eller drottning Marie-Antoinette var intresserade av politik. Allt fler ifrågasatte kungens makt.

Ludvig XVI ville lösa den ekonomiska krisen genom att fler skulle betala skatt. För att kunna lägga fram sitt förslag var han tvungen att sammankalla generalständerna, riksdagen, som inte hade sammanträtt sedan 1614.

Franska revolutionen börjar 1789

År 1789 diskuterade generalständerna ett nytt och

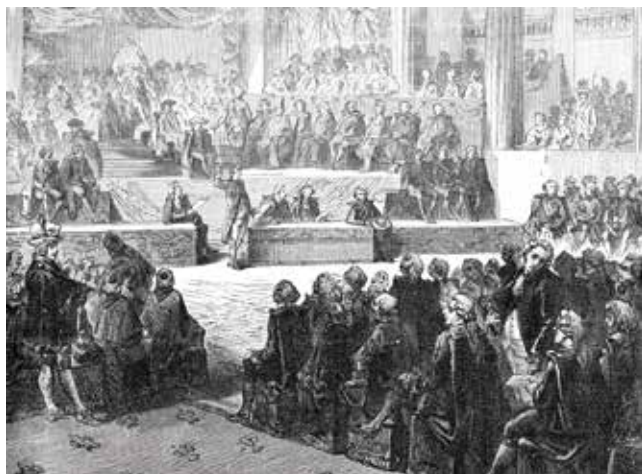
Den franska drottningen Marie-Antoinette med sina barn, 1787. Hon blev syndabock för hovets slöseri med statens pengar.

rättvisare röstsystem, men de lyckades inte komma överens. Borgarnas och böndernas representanter, som representerade det tredje ståndet, samlades i Versailles. Kungen kände sig hotad och stängde därför deras möteslokal.

Tredje ståndets representanter gick då till en annan möteslokal. Där utropade de en nationalförsamling som skulle representera alla fransmän, oavsett vilket stånd de tillhörde. De avskaffade därmed generalständerna. Som svar beordrade kungen ut sina soldater i Versailles och Paris. Folket kände sig hotat och stormade den 14 juli fästningen Bastiljen som var en symbol för förtryck.

Revolutionen i Paris spreds till landsbygden där bönderna gjorde uppror mot adeln. Slott stormades och adelsmän attackerades. Både kvinnor och män, bönder och borgare gjorde revolution.

Revolutionen gynnade främst borgarna. Kvinnorna saknade, även efter revolutionen, rättigheter. De flesta bönder och arbetare led fortfarande av matbrist.

Generalständerna samlas i Versailles 1789.

EPOKER I ANDRA KULTURSFÄRER

	220 e.v.t.	600-talet	1000	1500	1700	1800	1912	1922	1950	
Kina	Forntid	Kejsrerliga dynastier					Republik	Folkrepublik		
Mellanöstern	Forntid	Islamiska kalifat						Kol. ¹	Självst.	
Indien	Forntid	Islamiska rikena			Kol.			Självst.		
Afrika	Forntid	Kol. (Nordafrika och inre delarna 1800-talet)					Självst.			
USA	Forntid	Kol.			Självst.					
Latinamerika	Forntid	Kol.			Självst.					
Australien	Forntid	Kol.				Självst.				

Forntid (förhistorisk och tidighistorisk tid) Kol. = kolonialism 1) Egypten något tidigare (1882)

Kultursfär är ett begrepp som har flera olika betydelser. I historieämnet kan det användas för att beskriva hur människor lever i ett större geografiskt område, till exempel i Kina, Indien eller Europa.

Den europeiska epokindelningen med forntid, medeltid, tidigmodern tid och modern tid används inte i andra kultursfärer. Visserligen har de europeiska epokbegreppen till viss del spridit sig utanför Europa, men när den egna historien i Afrika, Amerika eller Asien berättas är det andra epokbegrepp som används.

Epokindelningen formas av erövringar

I Nordamerika, Latinamerika och stora delar av Asien och Afrika övergår forntiden från cirka 1500 direkt i en kolonialtid. Kolonialismen och befrielsen från den på 1900-talet är de stora brytpunkterna i Afrikas såväl som Amerikas och större delen av Asiens historia. Efter kolonialtiden kommer en tredje epok när länderna gör sig fria.

I Mellanöstern slutar forntiden i och med den arabisk-muslimska erövringen på 600-700-talen e.v.t. Epokerna där grundas sedan på olika kalifat. I

Kina grundas epokerna utifrån kejsrerliga dynastier. I Mellanöstern, Indien och Kina får kolonialismen också följder, men först från 1800-talet.

Eurocentrism

Att enbart utgå från ett europeiskt perspektiv när olika delar av världen ska beskrivas kallas eurocentrism. Tydliga exempel är namnen på olika geografiska områden såsom Västindien, Mellanöstern och tredje världen.

Eurocentrism kan också innebära att den europeiska utvecklingen ses som viktigast. Ett exempel är att grekernas betydelse för den västerländska civilisationens uppkomst betonas utan att den orientaliska antikens (Mesopotamien och Egypten) påverkan nämns.

Med eurocentrism anses också att Europa är bättre och andra områden sämre. Ett exempel är grekernas kamp mot perserna 490-480 f.v.t. (eller om det nu var persernas kamp mot grekerna...). Den framställs ofta som en kamp mellan demokrati och despoti (diktatur). Beskrivningen kritiserar ibland för att vara förenklad och propagandistisk.

SYDVÄSTRA ASIEN OCH EGYPTEN (MELLANÖSTERN)

Mellanöstern sägs vara civilisationens vagga och då menas särskilt sumerernas rike i Mesopotamien.

Sumererna cirka 3 200 - 2 000 f.v.t.

Mesopotamien är området mellan floderna Eufkrat och Tigris. Ett av många olika folkslag som härskat där var sumererna 3 200 - 2 000 f.v.t.

Sumererna uppfann hjulet och var först i världen med att använda avancerad matematik och bevattningssystem. Deras skriftspråk, kilskriften, anses vara världens äldsta. Sumerernas kalender hade tolv månader och sju veckodagar.

Egypten cirka 3 000 - 30 f.v.t.

Egypten växte fram kring floden Nilen. Egyptierna byggde pyramider, tempel och skepp. De var även duktiga matematiker. Skriftspråket, hieroglyferna, skrevs på papyrus som var ett sorts papper tillverkat av vass.

Forskarna vet mycket om Egypten då det finns många rester av skrifter, bilder, konst och byggnader. De har bland annat sett att män och kvinnor var ganska jämställda.

Väggmålning från Egypten föreställande tre systrar.

Den muslimska världens epoker

Stora delar av Mellanöstern, till exempel Mesopotamien och Egypten, erövrades av araberna på 600- och 700-talen e.v.t. I det arabiska riket, kalifatet, har epokerna namn efter de personer och släkter som regerade. Kalifen var både religiös och politisk ledare.

Under det abbasidiska kalifatet (från 750) upplevde araberna sin kulturella storhetstid. De var under flera hundra år föregångare inom filosofi och naturvetenskap. Det abbasidiska kalifatet upphörde slutligen 1258 då mongolerna ödelade huvudstaden Bagdad och avrättade den sista kalifen där.

Efter att osmanerna hade erövrat det Bysantinska riket utropade sig den osmanske sultanen till ny kalif 1517. Osmanska riket fanns kvar till 1922.

Arabisk bok från 1199. Boken beskriver hur motgift kan användas vid ormbett.

MOTSTÅND

Européerna stötte på motstånd i alla områden som koloniserades. Bäst förutsättningar för ett enat motstånd hade länder och folkgrupper med en lång gemensam historia, till exempel Burma, Vietnam, Marocko, Ashanti i Västafrika och zulufolket i Sydafrika.

Etiopien hade till skillnad från andra länder i Afrika tillgång till moderna vapen. Befolkningen kunde därför försvara sig och landet blev aldrig koloniserat.

Uppror

I många kolonier gjorde befolkningen uppror av olika slag. Bondeuppror bröt ut, bland annat i Burma och Algeriet. Det protesterades mot matbristen, höga skatter och kolonialmaktens styre.

Boxarupproret i Kina, 1898-1901, vände sig mot det ökade utländska inflytandet. I Nigeria gjorde 1929 tiotusentals kvinnor uppror mot britternas politik som innebar att kvinnorna hade förlorat både makt och inflytande.

Slaget vid Adua 1896 där Etiopien försvarar sig mot Italien under det första italiensk-abyssinska kriget.

Kampen för självständighet

Under de båda världskrigen använde Frankrike och Storbritannien miljontals soldater från sina kolonier som stred på deras sida. När soldaterna återvände till kolonierna efter kriget blev de återigen illa behandlade av maktavarna där. Våld och diskriminering var vardag.

Att ha kämpat för kolonialmaktens seger och frihet utan att sedan själva få leva i frihet gjorde att allt fler anslöt sig till självständighetsrörelserna i kolonierna. Det blev allt svårare för kolonialmakterna att rättfärdiga innehavet av kolonier inför sina egna befolkningar.

Befrielsen från kolonialmakterna

Ibland förbereddes övergången till självständighet genom att kolonialmakten stegvis överlämnade makten till de lokala ledarna. I andra fall krävdes en väpnad kamp mot kolonialmakten.

Kolonialmakterna var minst villiga att släppa kolonier med många europeiska invånare. Alger-

Soldater från Frankrikes kolonier i Afrika kämpade på Frankrikes sida under första världskriget. Frankrike, 1918.

Fängslade rebeller övervakas av den brittiska kolonialmakten. Mau Mau-upproren i Kenya, 1960.

iet blev självständigt från Frankrike först efter ett blodigt krig som varade 1954-1962. Kenya blev självständigt från Storbritannien 1963 som en följd av Mau Mau-upproren 1952-1960.

Självständighetsrörelserna leddes ofta av personer som hade utbildat sig i Europa eller USA. Befolkningens delaktighet spelade dock en viktig roll i kampen för frihet. Sedan självständigheten har en del länder styrts av demokratiskt valda regeringar medan andra länder har styrts av diktatorer eller militärer.

Indiens självständighetskamp

Under 1920-talet blev Mahatma Gandhi, som var utbildad i London, ledare för självständighetsrörelsen i Indien. Han uppmanade indierna dels till en bojkott av brittiska varor för att stödja den indiska tillverkningsindustrin och dels till civil olydnad såsom vägran att betala orättvisa skatter. Bojkotterna fortsatte under 1930-talet.

Pakistan var fram till 1947 en del av Indien. År 1947 blev Indien och Pakistan två självständiga

Nelson Mandela deltar i ett stort möte i Soweto två dagar efter sin frigivning. Mandela satt i fängelse i 27 år för sin kamp mot apartheid. Sydafrika, 1990.

stater. Delningen sammanföll med religiösa motsättningar mellan muslimer och hinduer som ledde till stora massaker på båda sidor om gränsen samt stora folkförflyttningar.

Kampen mot apartheid i Sydafrika

Nelson Mandela ledde partiet African National Congress (ANC) under 1960-talet. ANC kämpade mot apartheid. Mandela och andra ledare inom partiet dömdes därför till livstids fängelse.

Sydafrikas omänskliga politik fördömdes av FN. Omvärlden bojkottade sydafrikanska varor för att få till en förändring i landet. Även inom den vita minoriteten började människor ifrågasätta apartheidssystemet.

År 1990 släpptes Mandela ut ur fängelset. År 1994 hölls de första demokratiska valen i Sydafrika. ANC vann valet med över 60 procent av rösterna och Mandela blev Sydafrikas president.

ANDRA SIDOR AV KRIGET

Hela samhället påverkades av kriget. Makten centraliserades för att soldater och material skulle kunna organiseras bättre. Industrierna tvingades producera för krigets behov.

Kvinnors arbete under kriget

När männen skickades ut i kriget fick fler kvinnor än någonsin arbeta och få lön, så kallat lönearbete. Yrken som tidigare inte hade varit tillåtna för kvinnor, till exempel sotare, lastbilsförare, lantbruksarbetare och fabriksarbetare inom den tunga industrin, blev nu tillåtna för kvinnor. Kvinnliga soldater fanns främst inom den ryska armén.

De farligaste arbetsplatserna var i vapen- och ammunitionsfabrikerna. Att vara sjuksköterska vid fronten var också mycket farligt.

Civila under kriget

Civilbefolkningen drabbades av strider, plundring och våldtäkter. Under kriget ransonerades mat och andra varor, vilket innebar att varje hushåll bara hade rätt att köpa en viss mängd av en vara.

Att försörja sina barn och släktingar var en tung börda som främst vilade på kvinnorna. Svält, sjukdomar och brist på kol för uppvärmning och matlagning försvårade deras liv.

En del områden drabbades inte av kriget. Där kunde civila ibland leva som vanligt, till exempel gå på bio. Den här känslan av fred chockade många soldater som kom hem på permission, en kort ledighet.

Propaganda

De krigförande länderna använde propaganda för att få folkets stöd under kriget. I början av krig-

Tre sjuksköterskor arbetande för Röda Korset i Verdun. Frankrike, 1916.

et var stödet stort bland både män och kvinnor. Många trodde att kriget snabbt skulle vara över och att just deras land skulle vinna. Ju längre kriget pågick desto mer intensiv blev propagandan. Barnen möttes av propaganda i skolan och även hemma i form av krigsleksaker. Tidningarna hindrades från att kritisera kriget.

Propagandan som riktades till soldaterna hade som syfte att öka deras vilja att fortsätta strida. Fiendens brutalitet överdrevs eller så framställdes fienden som tillhörande en "underlägsen ras".

Pacifism

Före kriget var pacifismen, viljan att lösa konflikter fredligt, stark. Under kriget sågs pacifism som landsförräderi och många pacifister råkade illa ut. Krigsmotståndet var stort bland socialisterna i olika länder. De ansåg att arbetare inte ska skjuta arbetare.

I juli 1914 höll Europas socialistpartier ett krismöte i Bryssel. Där manade den franske socialisten Jean Jaurès till stor strejk om det skulle bli krig. Han uppmanade också soldater att inte åka till fronten. Jaurès mördades av en krigshetsare 31 juli

Jean Jaurès under en protest mot införandet av tre-årig militärtjänst. Paris, maj 1913.

1914. I månadsskiftet juli/augusti demonstrerade hundratusentals personer mot kriget i både Paris och Berlin.

I Tyskland röstade Clara Zetkin och andra socialister i riksdagen mot att låna pengar för att ha råd med krig. Hon menade att "kriget inte är vårt". Zetkin fängslades samma år.

Den engelske socialisten William Holliday ansåg att fienden fanns inom landet. Han dömdes till tre månaders hårt straffarbete och dog i fängelse 1916.

Myteri och desertering

Soldaterna utsattes för hård militär disciplin och minsta motstånd straffades hårt. År 1918 förekom ett utbrett myteri, en vägran att lyda order, inom den tyska armén och flottan.

I Frankrike, Italien och i Osmanska riket deserterade många soldater. De flydde från kriget, men många av dem greps och dömdes till döden.

En del soldater skadade sig själva, till exempel genom att skjuta sig i handen, för att inte längre kunna delta i kriget.

I flera soldaters brev hem har det framkommit att många av dem identifierade sig med motståndaren "som inte heller ville kriga". Ilskan riktades i stället mot dem som hade orsakat kriget.

Julfreden 1914

Julen 1914 uppstod ett spontant vapenstillestånd på västfronten mellan tyska soldater på den ena sidan och franska och brittiska soldater på den andra sidan.

På båda sidor sjöngs julsånger och de kom överens om att inte skjuta på varandra. Soldaterna lämnade skyttegravarna, skakade hand och bytte mat och cigaretter. De spelade även en fotbollsmatch mot varandra samt hjälpte varandra att begrava sina döda.

Vapenstilleståndet fortsatte. Soldaterna sköt endast över huvudet på varandra. Militärledningarna som firade jul långt från fronten blev ursinniga när de kom tillbaka och förbjöd efter det all vänskap med fienden. Den 15 januari 1915 återupptogs striderna igen.

Brittiska och tyska soldater firar jul tillsammans under ett spontant vapenstillestånd. Julfreden, 1914.

GULAG 1923-1960

Gulag är samlingsnamnet på de sovjetiska arbets- och fånglägren. De utgjorde en mycket viktig del av Sovjetunionens förtryck av sin egen befolkning under tidsperioden 1923-1960. Redan under tsar-tiden fanns det dock fångläger i Sibirien.

Framväxten av Gulag

När kommunisterna tog makten 1917 började de skicka sina motståndare, de så kallade ”klassfienderna”, till arbets- och fångläger. Under inbördeskriget 1917-1923 hade lägren som syfte att bryta ned motståndet och hjälpa till att vinna kriget.

Under 1920-talet växte idéer fram om att ”omskola” människor. Icke-kommunister skulle lära sig att arbeta samtidigt som de skulle omvandlas till kommunister. År 1923 byggdes lägren ut och kom att kallas Gulag.

Under åren 1934-1941 ökade andelen fångar med högre utbildning då sovjetledarna var miss-tänksamma mot högutbildade.

I Sibirien fanns mängder av råvaror såsom olja, gas, trä och malm, men Sibliens kalla klimat lockade inte många arbetare att flytta dit. För att snabbt kunna industrialisera den delen av landet fångslades människor och skickades dit för att utföra slavarbete. Personer straffades med Gulag för minsta lilla brott. Även barn skickades dit. Läger byggdes inte bara i Sibirien utan fanns över hela Sovjetunionen. Det fanns som mest tusentals olika läger.

Olika typer av fångar

Arbets- och fånglägren i Gulag användes som bestraffning för olika sorters ”brott”. Det fanns många olika sorters fångar.

Politiska fångar Motståndare till Sovjetregimen dömdes ofta snabbt i den hemliga polisen NKVD:s domstolar.

Vanliga brottslingar Majoriteten av fångarna i de olika lägren var vanliga brottslingar.

Gulagfångar grävde en kanal från Vita havet till Östersjön under åren 1931-1933. Cirka 50 000 Gulagfångar dog.

Författaren Alexander Solzjenitsyn satt åtta år i fängelse. Han gjorde Gulag känt utanför Sovjetunionen genom sina böcker. Sovjetunionen, 1953.

Krigsfångar Under andra världskriget skickades polska och tyska krigsfångar till Gulag.

"Socialt skadliga element" En annan typ av fångar kallades "socialt skadliga element". Dit räknades bland annat tiggare och prostituerade.

Antalet fångar

Det är svårt att veta hur många människor som skickades till Gulag under de första åren eftersom det saknas arkivmaterial. Under tidsperioden

1929 - 1953 beräknas däremot antalet människor i lägren ha varit sammanlagt 14 miljoner.

Antalet fångar var som minst under andra världskriget eftersom Sovjetunionens behov av soldater var stort då. Vid Stalins död 1953 befann sig mellan 1,7 och 2,5 miljoner människor i fångläger.

Arbets- och levnadsförhållanden

I alla läger var arbetstakten hög och arbetsdagarna långa. De värsta lägren fanns i Sibirien. Fångarna var dåligt klädda och undernärda. I barackerna var det ont om plats och smittsamma sjukdomar spreds lätt.

Undernäringen bland fångarna och den dåliga kvaliteten på verktygen och maskinerna gjorde slavarbetet ineffektivt. En Gulag-fånge producerade endast hälften av vad en sovjetisk arbetare gjorde. I stället för att öka matportionerna bestämde NKVD att ännu mindre mat skulle delas ut under åren 1941 - 1948 i ett försök att få fångarna att arbeta hårdare.

Hög dödlighet

Dödligheten i lägren var hög. Enligt en rysk studie från 1993 dog över en miljon människor i Gulag 1934 - 1953. Andra forskare har beräknat dödstalen till mellan 1,6 och 10 miljoner.

Långsam avveckling av Gulag

Efter Stalins död 1953 började Gulag avvecklas och många fångar släpptes. År 1959 beslutades att Gulag skulle avvecklas helt.

De politiska fångarna i Sovjetunionen spärrades i stället ofta in på mentalsjukhus. Vid 1970-talets mitt fanns cirka 10 000 politiska fångar. De blev allt färre, men det fanns ett stort antal politiska fångar ända fram till Sovjetunionens fall.

LUTHERS 95 TESER

Enligt informationstavlan framför slottskyrkans dörr i Wittenberg står det att Martin Luther sägs ha spikat upp 95 teser på dörren 1517. Historikerna är överens om att Luther i de 95 teserna riktade hård kritik mot den katolska kyrkan i ett brev till ärkebiskopen Albrecht av Mainz, men hur säkra är historikerna på att Luther verkligen spikade upp teserna på slottskyrkans dörr?

Det som talar för att teserna spikades upp

- Då kyrkor fungerade som samlingslokaler och kyrkdörrar användes som anslagstavlor är det möjligt att Luther spikade upp de 95 teserna där.
- Det finns två tidiga skriftliga källor som beskriver händelsen. De är skrivna av sekreteraren Georg Röer (från 1540 eller senare) och av vännen och medarbetaren Philipp Melanchthon från 1546.

Det som talar emot att teserna spikades upp

- Luther bodde troligen inte i Wittenberg när händelsen inträffade.
- Melanchthon var inte i Wittenberg när händelsen inträffade.

UPPGIFT: LUTHERS 95 TESER

1. Varför kan Melanchthons och Rörers anteckningar ses som pålitliga källor? Icke pålitliga källor?
2. Hur tror du att 100-årsjubileet 1617 har påverkat historieskrivningen om de 95 teserna?
3. Spelar det egentligen någon roll om Luther spikade fast sina teser eller endast skickade dem i ett brev till ärkebiskopen?
4. Det finns många webbplatser som beskriver händelsen, bland annat www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/wittenberg (hämtad 2019-09-09): "...och 31 oktober 1517 fäste han sina berömda 95 teser på slottskyrkans dörr." Leta efter fler källor som ger informationstavlans text och/eller Nationalencyklopedins formulering stöd.

"On 31 October, 1517, Martin Luther is said to have posted his 95 Theses in Latin on this very door..." Den gamla trä-dörren som fanns 1517 brann dock upp 1760.

- De bevarade källorna från Röer och Melanchthon är skrivna flera decennier efter händelsen.
- Luther, som själv skrev flitigt, nämnde aldrig händelsen.
- Luthers sekreterare Georg Röer skrev att teserna om avlatshandeln spikades upp på kyrkdörrar i Wittenberg på kvällen till Alla Helgons dag 1517, alltså inte på en kyrkdörr utan på flera.

De 95 teserna som propaganda

År 1617 bestämde en lokal ledare i Rhenlandet att organisera ett 100-årsjubileum för att stärka den protestantiska gemenskapen inför en kommande kamp mot de katolska habsburgarna i 30-åriga kriget. Berättelsen om Luthers uppspikande av teserna fungerade då troligtvis som bra exempel på en motståndshandling mot katolikerna.

SYSKONEN SCHOLL - TOTALITÄR DIKTATUR, TYSKLAND

Vita rosen var en tysk motståndsorganisation som kämpade mot den nazistiska diktaturen under andra världskriget. Den bestod av syskonen Hans och Sophie Scholl och andra studenter vid universitetet i München.

Organisationen var aktiv mellan juni 1942 och februari 1943 då den avslöjades. Via flygblad uppmanades tyskarna till motstånd mot regimen. Syskonen Scholl och ytterligare en medlem avrättades genom halshuggning den 22 februari 1943. De övriga halshöggs senare.

Syskonen Hans och Sophie Scholl var aktiva i Vita rosen. Tyskland, 1940-tal.

Ett motståndsflygblad, Vita rosens femte flygblad, februari 1943

Tyskar! [...] Kommer vi för alltid att vara nationen som hatas av alla och som förkastas av hela mänskligheten? Nej. Ta avstånd från nationalsocialistiska gangsterfasoner. Bevisa genom dina handlingar att du tänker annorlunda. Ett nytt frihetskrig är på väg att börja. Den bättre delen av nationen kommer att kämpa på din sida. Kasta din mantel av likgiltighet som du svept omkring dig. Ta beslutet innan det är för sent! Tro inte på den nationalsocialistiska propagandan [...] Tro inte att Tysklands välgång hänger samman med nationalsocialismens seger [...] En kriminell regim kan inte uppnå seger. Skilj dig från allt som har med nationalsocialism att göra. I efterverkningarna kommer en fruktansvärd, men rättvis dom att utmätas dem som gömt sig, de som varit fega och tveksamma.

Medkämpar i motståndet, Vita rosens sjätte flygblad, februari 1943

Vi har växt upp i en stat där all form av yttrandefrihet hänsynslöst har kuvats. Hitlerjugend, SA, SS, har försökt att droga oss, att styra oss i våra livs mest lovande år. För oss finns endast ett slagord: kämpa mot partiet! Tysklands namn kommer att för evigt vanäras om den tyska ungdomen inte slutligen reser sig, hämnas [och] krossar sina plågoandar. Studenter! Det tyska folket vänder sig till oss!

Sophie Scholls tal i domstolen, 21 februari 1943

Någon måste trots allt börja. Det vi skrev och det vi sagt är det också många andra som tror på. De vågade bara inte uttrycka det såsom vi gjorde.

UPPGIFT: SYSKONEN SCHOLL

1. Vad kommer att hända med tyskarna i framtiden enligt Vita rosen? Varför?
2. Vad uppmanas tyskarna att göra?
3. Hur framställs nazistregimen?
4. Vilka bör särskilt engagera sig i motståndet och varför? Vad tror du?
5. Tror du att Sophie Scholl hade rätt eller fel i sitt tal i domstolen? Diskutera.

INSTUDERINGS- FRÅGOR

Frågorna är numrerade efter vilken sida svaren står på i boken. Svaren till frågor markerade med en asterisk (*) står inte i boken. De kan lösas enskilt, i grupp eller diskuteras tillsammans i klassen.

EPOK - ETT HISTORISKT TIDSBEGREPP

- 8 a) Vad är en epok?
- b) När börjar och slutar en epok?
- c) Hur lång tid tog det för kunskapen om jordbruk att sprida sig från Mellanöstern till Sverige?
- d) Hur lång tid tog det för kunskapen om bronstillverkning att sprida sig från Mesopotamien till Sverige?
- e) Hur lång tid tog det för kunskapen om järntillverkning att sprida sig från Mesopotamien till Sverige?
- f)* Resonera kring varför det går snabbare att sprida idéer ju närmare nutid det sker.
- 9 a) Vad skiljer historisk tid från tidig-historisk tid?
- b) Från vilken forntida epok finns det skriftliga källor?
- c)* Resonera kring varför antiken inte spred sig till Norden.

FÖRHISTORISK TID OCH FORNTID

- 10 a) Vilken fördel hade Homo sapiens jämfört med tidigare människoarter?

b)* Ändras trovärdigheten för historia när nya forskarrön ändrar årtal och gränser för när en epok infaller?

- 11 a) När kom de första människoarterna till Europa?
- b) Vad tillverkade stenåldersmänniskorna av ben?
- c) Vad innebar jordbruksrevolutionen på stenåldern?
- d)* Vad står begreppen paleolitikum och neolitikum för?
- 12 a) Till vad användes de första metallerna?
- b) Vad är kultur?
- c) Hur definieras en fullt utvecklad civilisation?
- d) Hur uppstod nya samhällsklasser i de tidiga civilisationerna?
- e)* Vissa anser att tidiga civilisationer är ett bättre begrepp att använda än högkulturer. Varför?
- 13 a) Varför räknas de minoiska och mykeniska civilisationerna till förhistorisk tid?
- b) Ge några exempel på vad grekerna lärde sig från utomeuropeiska kulturer.

ANTIKEN

- 14 a) Var fanns den orientaliska antiken?
- b) Vad finns det för argument för att den orientaliska antiken skulle kunna ingå i antiken?

ANTIKENS GREKLAND

- 15 a) Varför skedde en utvandring från det arkaiska Grekland?
- b) Vilka områden tillhörde Grekland när det var som störst?
- c)* Hur framställs de persiska krigen i den moderna historieskrivningen?

DET ANTIKA GREKLANDS BETYDELSE...

- 16 a) Vilka skillnader finns mellan rösträtt i det antika Grekland och i dagens demokratier?
- b) Vad hade de grekiska stadsstaterna gemensamt?
- 17 a) Vilken var skillnaden på det vetenskapliga arbetssättet och sättet som grekerna hade förklarar världen på?
- b)* Utgå från Alexander den store och "redogör för förändringsprocesser och händelser" under hans tid vid makten.
- c)* Varför förbjöds de olympiska spelen?

ROMARRIKET

- 18 a) Varför utvecklades Rom till en handelsstad?
- b) På vilket sätt påverkades romarna av grekerna?
- 19 a) När var romarriket som störst?
- b)* Resonera kring påståendet att romarriket gick under 476 e.v.t.

ROMARRIKETS BETYDELSE...

- 20 a) Vilka två kejsare var viktiga för kristendomens införande i romarriket?
- b) Vilket språk använde romarna?

- 21 a) Vad heter rättssystemet som ligger till grund för många rättssystem i Europa?
- b) Varför föll mycket av antikens kunskap i glömska under medeltiden i Europa?
- c)* Ange fem turistmål som har byggnadskonst från romarriket.

MEDELTIDEN

- 22 a) Den europeiska medeltiden delas in i tre delar. Vilka?
- b) Vilken religion fick stor spridning i Europa under medeltiden?
- c)* Välj ut en europeisk stad och ta reda på mer om dess medeltida historia.
- 23 a) Varför minskade slaveriet under medeltiden?
- b) Vad var feodalism?
- 24 a) Vad innebär det att bönderna var liv-egna?
- b) Hur förändrades kvinnornas levnadsvillkor när kristendomen infördes?
- 25 a) Vilket namn fick Östrom?
- b) Varför genomfördes korståg?

RENÄSSANSEN

- 26 a) Vad betyder renässans?
- b) Hur uppstod namnet medeltiden?
- c) Ange några stora förändringar under renässansen.

ARISTOTELES VÄRLDSBILD

- 27 a) Vad är en världsbild?
- b) Vilken världsbild hade Aristoteles?
- c) Vad kunde hända med dem som ifrågasatte kyrkans världsbild?

DEN VETENSKAPLIGA REVOLUTIONEN

- 28 a) Vad innebar den vetenskapliga revolutionen?
- b) Vem bevisade att Aristoteles världsbild inte stämde?
- c)* Vilket straff fick Galileo Galilei av katolska kyrkan? När upphävdes domen?

UPPTÄCKTSRESOR MED BÅT

- 29 a) Varför genomfördes de europeiska upptäcktsresorna?
- b)* En av upptäcktsresorna anses av en del vara så viktig att den markerar slutet av medeltiden. Vilken resa var det?

REFORMATIONEN

- 30 a) När uppstod krav på förändringar inom kyrkan?
- b) Vad protesterade Martin Luther mot?
- c) Hur förändrades regenternas förutsättningar i de nyblivna protestantiska länderna?
- d)* Vilken uppfattning hade Luther om judar och judendomen?

EFFEKTIVARE JORDBRUK

- 31 a) Vad är skillnaden mellan självhushållning och marknadsekonomi?
- b) Vad är skillnaden mellan naturhushållning och penningekonomi?
- c) Hur kommer det sig att statsmakten stärktes på grund av pengaekonomin?

HANDELSKAPITALISM OCH MERK.

- 32 a) Vad är en manufaktur?
- b) Vad är handelskapitalism?

- c) Vad var syftet med merkantilism?

TRETTIOÅRIGA KRIGET

- 33 a) Vad orsakade det trettioåriga kriget?
- b) Vilken katolsk stormakt stödde den protestantiska sidan?

KRIG OCH ABSOLUTISM

- 34 a) Vad kännetecknar en mäktig stat?
- b) Vad är absolutism?

HANDEL OCH KOLONIALISM

- 35 a) Vad är kolonialism?
- b) Var fanns de första europeiska kolonierna?
- c)* Hur många indier kan ha dött på grund av den brittiska kolonisationen?
- d)* Vilka av begreppen är olämpliga att använda idag om de som inte tror på en högre makt: icke-troende, icke-religiös, ogudaktig, hednisk, ateist, barbar, kättare, gudsförnekare, otrogen, vilde och ohelig? Varför användes vissa av begreppen tidigare i historien?
- 36 a) Varför dog så många i de amerikanska urfolken när européerna kolonialiserade kontinenten?
- b) Vad odlades på plantagen i Amerika?
- c) Vilka arbetade på plantagen?
- 37 a) Vad importerades från Asien?
- b) Vad importerades från Amerika?
- c) Vad exporterades från Europa?